

Kees van Stien

Belle van Zuylen
Een leven in Holland

Uitgeverij Aspekt

Kees van Strien, *Belle van Zuylen. Een leven in Holland*

Waarom deze nieuwe biografie? Sinds het verschijnen van *Zonder Vaandel* van Pierre en Simone Dubois (1993), is er veel meer bekend geworden over de jaren voorafgaand aan 1771 toen Belle met Charles-Emmanuel de Charrière naar Zwitserland vertrok. In Nederlandse familiearchieven vond ik een grote hoeveelheid onbekende brieven en gedichten. Hieronder twee brieven over haar eerste grote liefde (1754-1756), uitgebreide reacties op haar zelfportret in proza en op *Le Noble* (1762-1763), het verhaal waarin een freule ontsnapt uit het voorvaderlijke kasteel om te trouwen met de man van haar dromen. Ook documenten over haar ontmoeting met baron Adolf Werner van Pallandt, een serieuze huwelijkskandidaat, en het daaropvolgende schandaal. Belle reageerde zich af in het gedicht *De vlinder en de twee spinnen*, dat ze zelf declameerde tijdens een bal in Amsterdam. Alle aanwezigen begrepen wie ermee bedoeld werden (1764-1765). Ze droomde van vriendschap en hartstocht, maar vond niemand die bij haar paste. Ook niet de veel oudere baron Gijsbert Jan van Hardenbroek, een collega van haar vader en jarenlang een stille minnaar. Tenslotte trouwde ze beneden haar stand met de man die haar oudste broer op zijn studiereis begeleid had.

Over de auteur: Kees van Strien (1943) was leraar Engels. Hij doet onderzoek in achttiende-eeuwse familiearchieven. Op basis van zijn vondsten schrijft hij onder meer over reizen, de opvoeding van de Nederlandse elite door Zwitserse gouverneurs en gouvernantes, Nederlandse reacties op het werk van Voltaire en over Belle van Zuylen.

Inhoud

Voorwoord

Hoofdstuk I Kinderjaren

Hoofdstuk II De eerste liefde

Hoofdstuk III Lectuur, brieven en een bal in
Den Haag

Hoofdstuk IV Schrijven voor vrienden:
brieven en een zelfportret

Hoofdstuk V Le Noble en verzen voor
Jean-Laurent Garcin

Hoofdstuk VI Boswell komt op en gaat af

Hoofdstuk VII Striptease voor d’Hermenches

Hoofdstuk VIII Van Pallandt: De vlinder en
de twee spinnen

Hoofdstuk IX Impasse

Hoofdstuk X Heen en weer naar Engeland

Hoofdstuk XI Afschrijven

Hoofdstuk XII Wachten op een uitweg

Hoofdstuk XIII	Huwelijk en reis naar Zwitserland
Hoofdstuk XIV	Madame de Charrière op Le Pontet
Hoofdstuk XV	Madame de Charrière wordt weer Belle van Zuylen

Overzicht veelgenoemde personen

Belangrijkste bronnen

Lijst illustraties

Voorwoord

Ieder mens is uniek, maar Belle van Zuylen (1740-1805) was wel een heel bijzonder exemplaar. Zoals ze het zelf onder woorden brengt: 'Hier zit ik met mijn pen in de hand en die pen noteert alles wat er in mijn gestoorde hersens opkomt', 'Altijd vrolijk en vol grappen krijgt Zélide het verwijt dat ze met iedereen de draak steekt' en 'Ik heb geen talent voor ondergeschiktheid'. Deze getalenteerde en eigenzinnige Utrechtse freule is nog steeds springlevend. In haar brieven laat ze meer van zichzelf zien dan al haar Nederlandse tijdgenoten bij elkaar. Mede om deze reden is ze opgenomen in het Pantheon der Nederlandse letteren. Want strikt genomen heeft ze geen letter bijgedragen aan de Nederlandse literatuur. Tijdgenoten betreurden dat, maar Belle kon het ook niet helpen. Zoals zoveel mensen uit de hogere kringen in de Republiek, kreeg ze thuis een Franstalige opvoeding. Schrijven in de taal van Voltaire was voor haar even vanzelfsprekend als Latijn voor mannen met een academische opleiding.

Naast brieven schreef ze vooral gelegenheidsverzen en portretten in proza, uitsluitend bestemd voor vrienden en kennissen in Amsterdam en in de *beau monde* van Utrecht en Den Haag. In deze kringen droeg Belle haar verzen ook voor. Dichten en declameren was voor haar een manier om met anderen om te gaan, net als musiceren in gezelschap of in een zorgvuldig uitgekozen jurk haar entree maken op een gala.

Toch was schrijven voor haar het allerbelangrijkste. Van jongs af aan was dat een ware bezetenheid. Vooral in haar brieven kon Belle, die in het echte leven moeite had met sociale conventies, haar gedachten en gevoelens uiten zonder dwingende literaire regels. Zo maken we kennis met haar sterke behoefte aan tederheid en vriendschap, met haar vaak satirische kijk op de medemens, met haar teleurstellingen en haar twijfels. Veel beweringen worden in een volgende zin al bijgesteld. Beweringen van anderen worden genadeloos gefileerd. Tegenspraak zat haar in het bloed.

Brieven van en aan haar ouders en vriendinnen zijn bijna niet bewaard gebleven. Ook niet de brieven die ze van 1753 tot 1758 schreef aan haar Zwitserse gouvernante. Alleen die van de gouvernante zijn bekend. Uit haar Hollandse periode kennen we vooral brieven aan mannelijke correspondenten. Twee aan graaf Pieter von Dönhoff (1756), haar eerste grote liefde, heel veel aan David-Louis Constant d'Hermentches, de Zwitserse officier die van 1762 tot 1770 fungeerde als praatpaal, twaalf aan Adolf Werner van Pallandt (1764-1765), met wie het niets werd, en vijf aan James Boswell (1764-1768), die haar op een uiterst zakelijke manier ten huwelijk vroeg. Van haar brieven aan Gijsbert Jan van Hardenbroek, een collega van haar vader, wiens huwelijksaanzoek zij in 1770 afwees, is er maar een bewaard gebleven en van alle brieven gericht aan Charles-Emmanuel de Charrière, met wie ze in 1771 trouwde en die haar meenam naar Zwitserland, geen enkele.

Waarom deze nieuwe deel-biografie, meer dan vijftientig jaar na het verschijnen van de mooie levensbeschrijving (*Zonder vaandel*) door Pierre en Si-

mone Dubois? Zo'n twintig jaar geleden kreeg ik in het Utrechts Archief zomaar een dossier vol onbekend materiaal van en over Belle voor mijn neus. Latere speurtochten leverden extra gegevens op. Ik heb hiervan gedetailleerd verslag gedaan in *Isabelle de Charrière (Belle de Zuylen). New material from Dutch archives* (2005). Dit tweede boek is een poging het leven van de ongehuwde Belle in het Nederlands te herschrijven. Zonder er meteen een tragische heldin van te maken en niet al te uitgebreid. Belle en haar tijdgenoten zijn hier vooral zelf aan het woord. Haar leven als Madame de Charrière is hier bijzaak. Vandaar ook de titel: *Belle van Zuylen. Een leven in Holland*.

1. Slot Zuylen, anonieme prent ca. 1775 (Het Utrechts Archief, cat. nr. 202140).

Hoofdstuk I

Kinderjaren

Twintig oktober 1740. Op het kasteel van Diederik Jacob van Tuyll van Serooskerken, sinds 1734 lid van de Utrechtse ridderschap, lag de zestienjarige Helena Jacoba de Vicq in het kraambed. Naast haar een baby. De ouders konden tevreden zijn. Het Amsterdamse weeskind Helena had nu behalve een lieve zeventien jaar oudere man, met een nog veel ouder kasteel en een elegant huis aan de Kromme Nieuwe Gracht in Utrecht ook een springlevende dochter. Diederik Jacob kon spreken van een geslaagde onderneming. Zijn teerbeminde, eigenaresse van een groot huis aan de Herengracht in Amsterdam en meer dan een half miljoen gulden uit Suriname en het Midden-Oosten, had nu ook gezorgd voor een nieuwe loot aan zijn stamboom. Iets waarop in september 1739 al gezinspeeld was in het gedicht gedrukt ter gelegenheid van hun huwelijk. Voor de overige inwoners van het dorpje Zuilen aan de Vecht was dit een kille herfstdag. Wind uit het noordoosten en 's ochtends een flinke bui. 's Avonds helder met hagelbuien. Temperaturen rond het vriespunt. Op zondag 30 oktober werd Isabella Agneta Elisabeth gedoopt in het gereformeerde kerkje naast het kasteel.

Teleurstelling bij de vader omdat zijn eerste kind geen zoon was? Is er bij de geboorte van dit kleine schorpioentje een horoscoop getrokken? Heeft Belle de grote komeet gezien die eind november 1743 ont-

dekt werd en zo'n twee tot drie maanden aan de hemel bleef staan? Mocht ze, net zoals het meisje op het schilderij van Jan Steen, met Sinterklaas haar schoen zetten? Wanneer leerde zij haar ABC? Heeft iemand haar uitgelegd hoe een zonnewijzer werkt? We weten vrijwel niets over het leven van Belle als kleuter. Wel dat haar vader in 1742 de 120 meter lange slangenmuur liet bouwen om de tuin van slot Zuylen en dat ze broertjes en zusjes kreeg. Het was hard werken voor haar moeder. Tot 1749 beviel ze successievelijk van Reinout Gerard (1741), Willem René (1743), Diederik (Ditie) Jacob (1744), Johanna Maria (Mitie) (1746), Vincent Maximiliaan (1747) en Geertruida Jacoba (1749).

In 1746, kwam er een gouvernante uit Genève. Jeanne-Louise Prevost werd ondergebracht op de tweede verdieping van het kasteel, in de kamer van 'de pedagoog'. Hier of in één van de zijvertrekken met uitzicht op de tuinmuur kreeg Belle tot haar dertiende verjaardag les in bijbelse geschiedenis, lezen, schrijven, rekenen, vaderlandse geschiedenis en aardrijkskunde. Alles in de Franse taal. Dus vanaf ongeveer 1746 was de zon *le soleil*, de maan *la lune* en de sterren *les étoiles*. Hiernaast waren er lessen in handwerken, tekenen, muziek en dansen. Dit laatste mogelijk bij de dansleraar die haar vader in 1752 op kosten van de provincie uit Genève liet overkomen. 's Zondags ging Belle vaak met Mlle Prevost naar de Waalse kerk in Utrecht.

Op 2 juli 1749, toen Belle al een paar fabels van La Fontaine kon opzeggen, werd haar tweede zusje gedoopt. Geertruida Jacoba huilde en hield maar niet op. Op 28 september was het voorbij. Ze werd zonder